

profession of assistant judge and harmonize its legal position in the judicial system of Ukraine.

The conclusion is that the content and essence, as well as the role and significance of the activity of the assistant judge in the judicial system of Ukraine, in relation to each other, is difficult to overestimate, because under the conditions of the legal regime of martial law (as well as before its introduction on the territory of Ukraine), the judicial system worked under the conditions of ongoing judicial reform and significant overload, which negatively affected the quality of the work performed.

The prospect of further research is to carry out a deeper structural analysis of the regulatory and legal basis of the functioning of the institute of assistant judges in Ukraine, with the aim of distinguishing mutually exclusive and duplicative norms, as well as the regulation of additional social guarantees, which should positively affect the functioning of the relevant institute in general.

Keywords: *principle, sector, security, defense, essence, content.*

УДК 347.958

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-89-94

**Олександра
НЕСТЕРЦОВА-СОБАКАРЬ©**

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОЗДАТНІСТЬ ТА ДІЄЗДАТНІСТЬ СТОРІН ТА ПОВІРЕНИХ ЗА СТАТУТОМ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА 1864 РОКУ

У дослідженні розглянуто норми Статуту цивільного судочинства 1864 р. щодо особливостей участі сторін в цивільному процесі, а саме вимоги та обмеження в участі, а також норми, які стосуються діяльності повірених та присяжних повірених в мирових судах та окружних судах як представники інтересів однієї із сторін. Визначено, що Статут цивільного судочинства було прийнято в умовах кризи в системі судочинства загалом, й цей акт став одним із чотирьох, що заклали підвалини нової судової реформи в контексті масштабного реформування, яке відбувалось в державі протягом 1860-70-х рр. у російській імперії. Зазначено, що Статут містив багато нових прогресивних принципів, які запозичувались у найкращих європейських актів цивільного процесуального права. На відміну від актів, які раніше визначали цивільний процес, Статутом цивільного судочинства передбачалось, що кожен визнається таким, що має право бути позивачем в цивільному позові, а також бути відповідачем. Водночас була низка умов щодо осіб, які були позбавлені правоздатності або дієздатності бути відповідачем або позивачем в цивільних провадженнях в мирових судах. Позбавлені правоздатності були особи, позбавлені прав власного стану, а в питаннях дієздатності за неповнолітніх або осіб, що знаходились під опікою, виступали представники їх інтересів. Наголошено, що внаслідок розвитку капіталізму Статутом врегульовувались питання представництва суб'єктів підприємницької діяльності в судах як сторони цивільного процесу. Аналізовано норми Статуту щодо умов, які позбавляли права особи стати повіреним в мирових судах та окружних судах. Акцентовано, що деякі обмеження на право бути повіреним стосувались осіб, які здійснили серйозні аморальні проступки або був конфлікт інтересів чи ймовірність схильності до корупції внаслідок банкрутства особи.

Ключові слова: *присяжні повірені, адвокати, вимоги, обмеження, судова реформа, банкрути, Україна, російська імперія.*

Постановки проблеми. На відміну від багатьох держав, які вважаються розвиненими демократіями із незалежною та стабільною судовою системою, що розвивалась та проходила становлення в межах однієї державної системи протягом століть, Україна отримала незалежність та стала розбудовувати власні державні інституції відносно нещодавно, вона не має такого багатого досвіду. Однак в питаннях цивільного судочинства на українських землях поширювались традиції різних державницьких систем, тривалий час Наддніпрянська Україна перебувала у складі російської імперії, а Західна Україна – у складі Австро-Угорської, тут діяло законодавство відповідних держав, яке необхідно досліджувати як частину загальної

© О. Нестерцова-Собакарь, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0712-4076>

k_cpd@dduvs.in.ua

історії розвитку цивільного судочинства України.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. До наукового доробку з проблематики правоздатності та дієздатності сторін, а також інституту судових присяжних на українських землях у складі російської імперії здійснили внесок такі вітчизняні та закордонні вчені, науковці та дослідники: О. Ковалишин, Ю. Левчук, А. Пашук, І. Семенюк, І. Скуратович та ін.

Метою статті є аналіз особливостей щодо участі сторін в цивільному процесі та вимог до присяжних повірених згідно з Статутом цивільного судочинства 1864 р.

Виклад основного матеріалу. В останній третині XVIII ст. більшість українських земель, окрім Західної України, перебували під владою російської імперії. Гетьманщина була інкорпорована, а її автономні інституції ліквідовані, землі Правобережної України опинились у складі російської імперії внаслідок поділів Польщі, відбувалось активне освоєння південноукраїнських земель. У першій половині XIX ст. тут діяли разом із російським імперським законодавством й джерела права, які використовувались до цього, а саме Литовський статут тощо. Однак вже з 1840-х років у всіх українських губерніях стало уніфіковано використовуватись російське законодавство, в тому числі й в цивільному судочинстві. Фундаментальні зміни в системі судоустрою відбулись саме в 1864 р. згідно із судовою реформою, яка відбувалась в контексті масштабного реформування усіх ланок державного життя.

Таке масштабне реформування було викликано системною кризою, в якій опинилась російська імперія в середині XIX ст. Криза не оминула й цивільний процес та цивільне судочинство. У цей час суди були становими, була заплутана система різноманітних інстанцій, які могли розглядати справи навіть десятиліття. У 1861 р. розпочалася підготовка до судової реформи й за рішенням Державної ради створена комісія на чолі із В. Бутковим. Напрацювання становили 74 томи, з яких сформовані були судові статuti. Використовувався наявний історичний досвід імперії, досліджувався передовий європейський досвід [1, с. 167]. Реформу підготували професійні юристи, серед яких особливо вагомий внесок здійснив С. Зарудний, виходець із давнього українського шляхетського роду, що здобув освіту в Харківському університеті. Він вивчав судові установи країн Європи, опублікував процесуальні кодекси Сардинії, П'ємонту, Угорщини, статті про британську судову систему. Одним із основних об'єктів наслідування став Ганноверський статут цивільного судочинства, а за основу мирових суддів послужили інституції судової влади Великої Британії та Франції з їх доступністю, швидкістю, одноосібним розглядом справ, які були спрямовані на примирення сторін [2]. Статuti були затверджені Олександром II 20 листопада 1864 р., того ж дня було підписано указ про доведення Судових статутів до громадськості.

Загалом судова реформа уособлювалась у чотирьох основних документах, а саме Заснування судових установлень; Статут цивільного судочинства; Статут кримінального судочинства; Статут про покарання, які накладаються мировими судьями. Ці статuti знаменували створення системи місцевих та загальних судів, які складались із мирових судів, з'їздів мирових судів; окружних судів, судових палат. На відміну від раніше наявних, суди стали позастановими й на українських землях стала формуватись стабільна та не складна для сприйняття доступна й проста система судів. Мирові судді обирались повітовими земськими зборами, мирові судді одноособово розглядали цивільні справи. Оскарження відбувалось у з'їзді мирових суддів. Окружні суди та судові палати становили систему загальних судів. Передбачалось заснування одного окружного суду на декілька повітів (сучасною мовою район) [3, с. 409–410]. Судова реформа загалом базувалась на принципах, як вже зазначалось, становості, змагальності сторін, публічного процесу, відокремлення суду від адміністрації. Дівав механізм незмінності суддів на посаді як запорука їх незалежності. Судді на професійній основі повинні були обіймати посаду довічно, скасовувались формальні докази та канцелярська таємниця [2].

Статут цивільного судочинства 1864 р. регулював процес у мирових судах згідно з Книгою I, у Книзі II містились норми щодо процесу в окружних судах. У Загальних положеннях Статуту визначались прогресивні норми порівняно з раніше наявною практикою. Згідно зі ст. 14 Загальних положень усі сторони вже отримали право замість себе надсилати до суду повірених по всіх цивільних справах, тобто адвокати мали змогу представляти усі верстви та категорії населення, а не лише в окремих випадках, як це було раніше. Відповідно до ст. 15 декілька позивачів та

відповідачів, які брали участь в одній справі, мали змогу обирати одного загального повіреного. Згідно зі ст. 16, в усіх справах, визначених у Статуті, може замість сторони бути повірений, однак зазначалася низка винятків.

У ст. 17 містилась важлива норма, що кожен визнається таким, що має право бути позивачем у цивільному позові, а також бути відповідачем. Раніше, наприклад, замість жінок повинні були відповідати чоловіки або опікуни. Однак далі визначалася низка категорій осіб, які позбавлялись такого права. Серед таких категорій населення були особи, що позбавлені прав власного стану («лишенные всех прав состояния» – позбавлення прав особи за вироком суду за скоєні злочини, не поширювалася на членів сім'ї, навіть якщо вони слідували у вигнання, й відновлення прав було можливе лише за імператорським указом, у випадках якщо позбавили такого права внаслідок злочину, у інших випадках існувала можливість відновлення прав), після винесення судового вироку (ст. 18). Батьки або опікуни представляли інтереси неповнолітніх та осіб, які мали вади щодо психічного стану або фізичні вади (ст. 19). Раніше особи, які були визнані марнотратниками, не мали процесуальної дієздатності, хоча мали правоздатність, а відтепер згідно зі ст. 20 особи, які перебували під опікою, за марнотратство (мовою оригіналу імперського законодавця «за расточительность»), не позбавлялись права бути відповідачем або позивачем у суді, однак вони зобов'язувались повідомляти щодо факту участі в процесі опікунські інстанції. Водночас вони не могли без згоди опікуна обирати повіреного або укладати мирові угоди, йти на поступки в суді тощо.

У ст. ст. 21–23 йдеться про банкрутів (в законодавстві визначені як «должники несостоявшиеся»). Право особи, яка оголошувалась банкрутом, бути відповідачем та позивачем в суді переходило до так званого конкурсного управління, за винятком справ, коли управління надасть боржнику свідоцтво, що вони відмовляються від процесу, й у цьому разі вони не підлягали судовим зборам. До запровадження конкурсу над банкрутом-боржником кожному з його кредиторів надавалось право на власний розсуд вступати до процесу щодо майна банкрута й надавати скарги на рішення судових інстанцій.

Згідно зі ст. 24 позови щодо спадку, за загальними правилами підсудності, пред'являються спадкоємцю або так званому «душеприказчику» (в російській імперії під цим терміном розумівся виконавець заповіту), на обов'язки яких покладалось виконання розпоряджень щодо спадку. Виконавці заповіту мали право подавати позови за усіма предметами, за якими, за заповітом, їм належало, або за якими виникає необхідність для виконання покладених на них розпоряджень щодо спадку (ст. 25).

Згідно зі ст. 26 особа, яка уповноважувалась за договором товариства управляти справами торговельного дому, може щодо справ торговельного дому бути позивачем та відповідачем у суді без наявності спеціальної довіреності, якщо у договорі не передбачено іншого. Таке саме право надається у товаристві одному з його представників, якщо він відповідно до установчого договору уповноважений розпоряджатись справами товариства. Всі інші різних видів товариства, компанії, мають право бути відповідачами або позивачами лише через особливого повіреного. Статут цивільного судочинства увібрав таким чином прогресивні капіталістичні норми щодо участі в суді кооперативів, суб'єктів підприємницької діяльності тощо. Якщо раніше на українських землях процесуальної правоздатності позбавлялись невільники, особи, позбавлені честі, відлучені від церкви або вигнанці [4, с. 111–112], новий статут був позбавлений цих феодальних пережитків.

У Главі II Книги I Статуту містяться норми щодо такого суб'єкта цивільного процесу, як повірений у мирових судах, тобто про особу, що може представляти інтереси сторони у процесі. Ст. 44: повіреним у мирових судах може бути або присяжні повірені (адвокати), або інші особи. Існують умови, за якими особа не може бути повіреним: неповнолітні; монахи окрім випадків, якщо справа йде саме про монастир, й особа виступає за дорученням керівництва монастиря; священники білого духовенства (одружені священники, які не давали обітниць), окрім випадків, коли особа представляє за духовну установу або за жінку чи власних дітей або неповнолітніх, що перебувають під опікою священника; особи, визнані банкрутами; особи, які перебувають під опікою; учні, вихованці, студенти та слухачі за винятком справ, коли взяли на себе клопотання замість батьків; мирові судді округу, де йде процес, товариш прокурора та місцевого мирового з'їзду; відлучені від церкви за вироком церковного суду; позбавлені прав стану й такі, що були відновлені у правах імператорським велінням; особи, над якими

проходить процес щодо злочинів, що передбачають позбавлення прав стану; звільнені або вилучені зі служби в судових установах або з церковних установ «за пороки», тобто за аморальну діяльність, або із товариств чи дворянських зібрань за вироками тих станів, до яких вони належать; всі ті, кому клопотання заборонено судовим вироком. Також згідно зі ст. 49 передбачено, що повірений, який відмовився від представництва однієї сторони, не може представляти іншу.

Варто зауважити, що вимоги, порядок обрання, права до присяжних повірених або в сучасному розумінні слова адвокатів містились в ще одному з чотирьох фундаментальних законів судової реформи, а саме в Заснуванні судових установлень, який в 420 статтях містив норми про правовий статус мирових суддів, окружних суддів, судових палат, прокуратури та адвокатури (присяжні повірені), слідчих і нотаріату, присяжних засідателів (не варто плутати з присяжними повіреними) [5, с. 60]. П. 1–8 ст. 355: Заснування не могли бути присяжними повіреними особи, яка не досягла 25 років, тобто вводився віковий ценз як прогресивна умова для якості цивільного процесу й надання послуг сторонам в цивільному судочинстві; іноземці; особи, оголошені банкрутами; особи на урядовій службі чи у представницьких органах, за винятком осіб, які обіймають почесні посади або на громадських початках без заробітної плати; особи, обмежені або позбавлені прав стану, священники, які позбавлені церковного сану за вироком церковного суду; особи, які перебувають під слідством за злочини або проступки, які призвели до позбавлення або обмеження прав стану; виключені зі служби в суді й з церковних установ за проступки (ця норма повністю повторює норму, яка міститься в ст. 44 Статуту цивільного судочинства); особи, які судом заборонено брати участь в інших справах й вилучені із числа присяжних повірених.

Норми Заснування визначали й принципи моралі та етики в діяльності присяжного повіреного, а саме їм заборонялось відмовлятися від захисту сторони без достатніх та переконливих причин, представляти інтереси сторони, якщо вона судилась із його близькими родичами; була адвокатська таємниця під час та після завершення справи [6, с. 43].

Главою II Розділу I Книги II Статуту цивільного судочинства визначались основні умови щодо участі повірених в окружних судах, й ця глава стосується лише повірених, які не належать до присяжних повірених, однак які представляють інтереси сторони. Ст. 245 передбачено, що в окружних судах інтереси особи може представляти лише присяжний повірений, однак у випадках, якщо в окрузі є недостатня кількість присяжних повірених, представляти інтереси сторони може й інша особа як повірений. Серед умов, за якими особа не могла стати повіреним у справах в окружних судах, був ценз освіченості (п. 1 ст. 246 не могла бути повіреним неграмотна особа). Інші умови були аналогічними до тих, що містились у Книзі I щодо мирових судів, як заборона на участь неповнолітніх, за деяким винятком монахи, біле духовенство; банкрути; учні, студенти, слухачі, вихованці; особи, що перебувають під опікою. Відрізняється від умов щодо повірених в мирових судах п. 8 ст. 246, а саме заборонялось членам судових установ та чинам прокурорського надзору, крім справ, що стосувались їх клопотань щодо своїх дітей, батьків, сестер або жінки, якщо справи ці містяться не в судах, де вони працюють й не у підвідомчих їм місцях. Якщо особа не є присяжним повіреним, для суду повірений повинен надати довіреність, укладену у встановленому порядку (ст. 247).

Висновки. Отже, Статут цивільного судочинства 1864 р. було ухвалено в межах судової реформи разом із трьома іншими основними законами, й всі вони спирались на передову європейську практику, в тому числі й цивільного процесу. Статут запроваджував прогресивні принципи в цивільне судочинство на кшталт змагальності, відкритості, позастановості, а система цивільного судоустрою стала чітка, проста та зрозуміла. Щодо питань цивільної правоздатності та дієздатності новий Статут був позбавлений частини старих феодальних пережитків. Відтепер за деяким винятком володіли процесуальною правоздатністю усі стани та категорії населення. Виняток щодо позбавлення дієздатності становили тільки особи, які були позбавлені прав стану за деякі злочини. Деякі особи не мали лише процесуальної дієздатності, наприклад неповнолітні та особи, які були з певними вадами та з об'єктивних причин не мали змоги бути адекватною та повноцінною стороною цивільного процесу. Водночас жінки та марнотратники отримали дієздатність, однак марнотратники усе ж повинні були повідомляти опікунські установи про справи й не повинні були без їх згоди чинити під

час процесу деякі правочини.

Прогресивні норми містились й щодо вимог до повірених у мирових судах. Щодо заборони відлученим від церкви представляти інтереси інших осіб можна зауважити, що здебільшого церква займалась питаннями моралі й подібна ситуація на той час могла виникнути лише через серйозний, за тогочасними суспільними уявленнями, аморальний проступок. Звісно, що на думку законодавців, подібні особи не повинні були допускатись до процесу як повірені. Прогресивною нормою є норма про позбавлення такого права осіб, що були за негідну поведінку для представника судової або церковної установи чи власного стану, до якого належить, вона нагадує сьгоднішні норми щодо позбавлення права обіймати посади на державній службі або в суддівському корпусі тощо внаслідок звільнення за істотний дисциплінарний проступок. Також заборонили представляти інтереси особам, які можуть бути схильні до корупційних ризиків внаслідок фінансової кризи. Також позитивною є норма про заборону суддям мирових судів та помічникам прокурорів в одному окрузі, де відбувається справа, представляти інтереси сторони через ймовірний конфлікт інтересів й унеможливлення схильності судді до сторони, яку представляє колега-суддя (оскільки один округ географічно для українських губерній не був надто віддалений, і судді мали змогу з колегами за справою активно контактувати в його межах), чи помічник прокурора. Схожі умови як для повірених у мирових судах ставились й повірених в окружних судах. Однак якщо в мирових судах представляти інтереси могли як присяжні повірені, так й інші особи, то в окружних судах представляти інтереси сторони покладалось на присяжних повірених і лише в разі нестачі таких повірених залучались інші особи.

Список використаних джерел

1. Ковалишин О. Р. Особливості цивільного процесу за Статутом цивільного судочинства 1864 року. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2017. Вип. 45. С. 166–175.
2. Шандра В. С. Судова реформа 1864. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sudova_reforma_1864.
3. Скуратович І. М. Деякі аспекти значення досвіду судової реформи 1864 р. для створення демократичної судової влади в Україні. *Форум права*. 2010. № 3. С. 409–414.
4. Пашук А. Суд і судочинство на Лівобережній Україні в XVII–XVIII ст. (1648–1782). Львів: Вид-во Львів. ун-у, 1967. 180 с.
5. Левчук Ю. М. Київська судова палата в державному механізмі Російської імперії (1880–1917): історико-правове дослідження: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права, історія політичних і правових вчень / Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 2018. 218 с.
6. Семенюк І. Я. Моральні засади діяльності інституту адвокатури: теоретико-правовий аспект: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2016. 240 с.

Надійшла до редакції 25.11.2022

References

1. Kovalyshyn, O. R. (2017) Osoblyvosti tsyvilnoho protsesu za Statutom tsyvilnoho sudochynstva 1864 roku [Peculiarities of the civil process according to the Statute of Civil Procedure of 1864]. *Aktualni problemy vdoskonalennia chynnoho zakonodavstva Ukrainy*. Issue 45, pp. 166–175. [in Ukr.].
2. Shandra, V. S. Sudova reforma 1864 [Judicial reform of 1864]. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Sudova_reforma_1864. [in Ukr.].
3. Skuratovych, I. M. (2010) Deyaki aspekty znachennia dosvidu sudovoi reformy 1864 r. dlia stvorennia demokratychnoi sudovoi vlady v Ukraini [Some aspects of the significance of the judicial reform experience of 1864 for the creation of a democratic judiciary in Ukraine]. *Forum prava*. № 3. pp. 409–414. [in Ukr.].
4. Pashuk, A. (1967) Sud i sudochynstvo na Livoberezhnii Ukraini v XVII–XVIII st. (1648–1782) [Court and judiciary in Left Bank Ukraine in the XVII–XVIII centuries. (1648–1782)]. Lviv: Vydvo Lviv. un-u, 180 p. [in Ukr.].
5. Levchuk, Yu. M. (2018) Kyivska sudova palata v derzhavnomu mekhanizmi Rosiiskoi imperii (1880–1917): istoryko-pravove doslidzhennia [The Kyiv Judicial Chamber in the State Mechanism of the Russian Empire (1880–1917): Historical and Legal Research]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 / Kharkiv. nats. un-t im. V. N. Karazina. Kharkiv, 218 p. [in Ukr.].
6. Semeniuk, I. Ya. (2016) Moralni zasady diialnosti instytutu advokatury: teoretyko-pravovy aspekt [Moral principles of activity of the institute of advocacy: theoretical and legal aspect]: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01 / Lviv. derzh. un-t vnutr. sprav. Lviv, 240 p. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandra Nestertsova-Sobakar. On the question of legality and capacity of the parties and attorneys according to the statute of civil proceedings of 1864. The study examines the provisions of the Statute of Civil Procedure of 1864 on the peculiarities of the parties in civil proceedings, namely the requirements and restrictions on participation, as well as rules relating to the activities of attorneys and jurors in magistrates' courts and district courts as representatives of one of the parties. It is determined that the Statute of Civil Procedure was adopted during the crisis in the judicial system as a whole, and this act was one of four that laid the foundations for a new judicial reform in the context of large-scale reform that took place in the state during the 1860s and 1870s in the Russian Empire. It is noted that the Statute contained many new progressive principles, which were borrowed from the best European acts of civil procedural law.

Unlike the acts that previously defined civil proceedings, the Statute of Civil Procedure provided that everyone was recognized as having the right to be a plaintiff in a civil lawsuit, as well as to be a defendant. However, there were a number of conditions for persons who were deprived of legal capacity or capacity to be a defendant or plaintiff in civil proceedings in magistrates' courts. Persons deprived of their legal status were deprived of legal capacity, and representatives of their interests acted in matters of legal capacity for minors or persons under guardianship. It is emphasized that as a result of the development of capitalism, the Charter regulated the issues of representation of business entities in the courts as a party to civil proceedings. Analyze the provisions of the Statute on the conditions that deprived a person of the right to become a lawyer in magistrates' courts and district courts. It is noted that some restrictions on the right to be a lawyer apply to persons who have committed serious immoral offenses or have a conflict of interest or a likelihood of corruption due to the bankruptcy of a person.

Keywords: *jurors, lawyers, requirements, restrictions, judicial reform, bankruptcies, Ukraine, Russian Empire.*

УДК 342.726-053.2:341.31

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-4-94-105

Світлана НІКОЛАЙЧУК©

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ЗАХИСТ ПРАВ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Внаслідок війни в Україні тисячі дітей залишилися сиротами, відірвані від своїх рідних і живуть у скрутному становищі. Під час війни права дітей порушуються: право на життя, бути з сім'єю та громадою, на здоров'я, на особистий розвиток, на піклування та захист, йдеться у доповіді ООН «Вплив збройних конфліктів на дітей» 1996 р. Порушені права дітей мають бути відновлені та захищені за допомогою національних та міжнародних інституцій. Країна не ізольована від проблем дітей, в умовах війни необхідно терміново прийняти законодавче регулювання деяких питань захисту прав дітей, які неможливо вирішити за існуючого загального порядку в мирний час. Зрозуміло, що воєнний стан та активні бойові дії в Україні визначають нову реальність сьогодення, а звичайні процедури захисту прав дітей згідно з чинним законодавством, яке діє в мирний час, у більшості випадків просто не працюють. В умовах воєнного стану постало питання про можливість реального захисту прав дітей, які постраждали від російської агресії, залишилися без піклування батьків або перебувають у скрутному становищі.

Забезпечення прав дітей в умовах воєнного стану вимагатиме об'єднання зусиль великої кількості організацій та установ, особливо в останні місяці з появою великої кількості нових документів, які регулюють поведінку дітей, а також батьків, інших родичів, опікуни та ін. З моменту введення воєнного стану прийнято 14 законодавчих актів щодо захисту прав дітей в умовах воєнного стану.

Ключові слова: *воєнний стан, діти, права, гарантії, міжнародне гуманітарне право.*

© С. Ніколайчук, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5213-3460>

svitlanavn@ukr.net